

1

Isoviihan aika
1714-1721

- Osana suuren Pohjan sodan (1700-1721) aikakautta
- Venäläinen miehitysaika Suomessa
- Eteläisessä Suomessa alkaa vuodesta 1713 Pälkäneen eli Kostianvirran taistelun (6.10.1713) jälkeen
- Pohjanmaalla sen on katsottu alkaneen Napuen taistelun (19.2.1714) jälkeen
- Miehitys päättyy Uudenkaupungin rauhaan 30.8.1721

2

- Kaarle XII:n sotaretket Euroopassa
- Suomessa vain pieni "Suomen armeija"
  - Pultavan taistelun jälkeen Ruotsin rahahanat kiinni
  - Vaikutti armeijan huoltoon

3

Napuen taistelu 19.2.1714

- Kenraali Armfeltin armeija: 5500 miestä ja kahdeksan tykkiä
- Ruhtinas Golitsynin armeijan vahvuus: 11000 miestä ja 10 tykkiä
- Taistelu käytiin sakeassa lumipyryssä – lisäksi lähitalojen polttaminen toi sankan savun taistelukentälle → näkösuoja suomalaisen jalkaväen etenemiselle
- Tunnin taistelun jälkeen venäläiset saartoivat suomen armeijan
- Suomen armeijan murskatappio
- Golitsyn: "Mikään taistelu sitten Pultavan ei ole ollut kiivaampi."

4

*Pohjanmaan
miehitys
syksyllä 1714*

- Eversti Mannsteinin johdolla kasakat ja rykmentillinen rakuunoita (syyskuu)
- Seuraavaksi tulivat muut rakuunajoukot kenraalimajuri Tsekinin johdolla
- Yhteensä n. 4000 miestä → miehittivät koko Pohjanmaan v. 1714 loppuun mennessä
- Viimeisimpinä kenraaliluutnantti Bručen 6000 rakuunaa marraskuun alussa Kokkolaan

7

*Venäläisten tulo
Kala- ja
Pyhäjokisaaksoihin*

- 6.10.1714 Ylikannuksen Mutkalampi
- 24.11.1714 Metsäkylän taistelu
- 25.11.1714 Merijärven taistelu
- Joulukuussa kasakat veivät alavieskalaisen Marketta Pekantyttären keskellä yötä sängystään
- Ehkä myös Taluskylässä on kahakoitu
- Nivalassa 1714 Malilan kahakka, jossa kuoli mm. Jooseppi Koskela

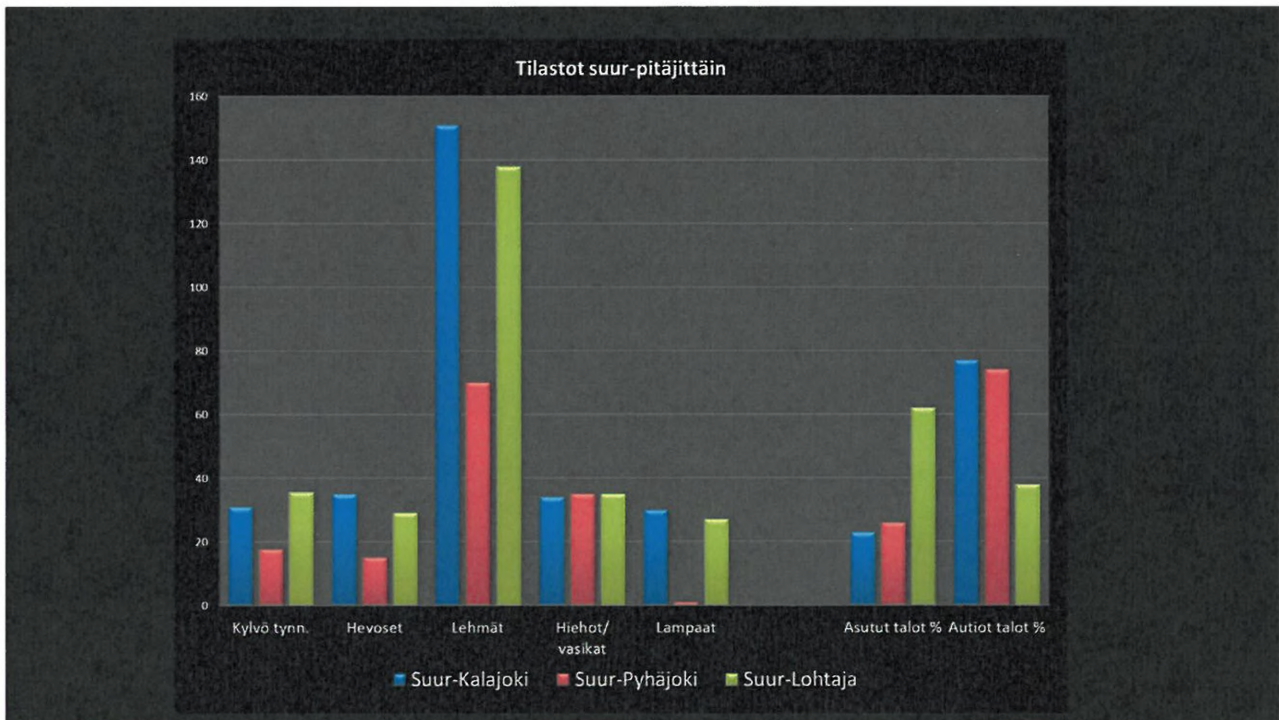
8

-
- Vuodet 1714-16 olivat pahimmat väestöön kohdistuvien väkivallan tekojen aikaa
    - Oletettavasti marraskuussa 1714 venäläiset tappoivat 26 ylivieskalaista
    - Vuonna 1715 kuoli 61 ylivieskalaista
    - Vuonna 1716 kuoli 72 ylivieskalaista
(vuosina 1709-13 kuoli keskimäärin 13 henkeä/vuosi)
    - Lapsia ja nuoria vietiin Venäjälle ainakin 49
    - On arvioitu, että jopa puolet ylivieskalaisista "hävisi"
  - Tuho oli täydellinen: kyliä poltettiin, kirkot rappiolla, pellot metsittyneet ja ihmisiin kohdistunut järjestelmällinen väkivalta vähensi asukaslukua
  - Osa pakolaisiksi Savoon (mm. Suur-Rautalammin seudulle) tai jopa Ruotsiin

9

-
- V. 1719 asuttuja taloja 18, autioita 38 (n. 70 %), kylvöä 2,87 ha, 5 hevosta, 2 härkää, 36 lehmää, 10 vasikkaa ja 5 lammasta
  - 1723 taloja oli 56, autioina 18: Kolehmainen, Heikkilä, Olmala, Kippolat, Kopakkala, Nuorala, Änäkkälä, Autio, Sipilät, Mustapirtti, Ojala, Kantola, Pylväs, Nevanperä ja Perkiö
    - Pekka Kortteen vaimo oli "rutiköyhä, ei omista mitään"
    - Niilo Ollila puolestaan makasi sängyssä säryissä ja kivuissa
  - Verovelat, velat porvareille, uudet asukkaat tiloilla...
  - Tervanpoltosta kaivattuja lisäansioita talonpojille → auttoi elintason nousussa 1730-luvulle saakka

10

11

Legenda kertoo

- Raudas-Pekka "sissipäällikkö"
  - Pekka Raudaskoski (s. n. 1679, k. 3.3.1741), isäntänä Raudaskosken tilalla 1702 – 31
  - Venäläiset tappoivat hänen vaimonsa ja pienen pojan
- Koskelan Kyösti
  - Henkilöllisyys epävarma – ehkä Sievistä kotoisin oleva Kyösti Koski (Kosken isäntä 1706 – 11)
  - Veljensä Juho isännöi Ylivieskan Kankaan tilaa.
  - Toimi osin Raudas-Pekan kanssa miehittäjää vastaan

12

- Gabriel Calamnius
  - Pitäjänapulainen (ei vihitty pappi) 1715 – 1722
  - Toimi myös venäläisten veronkantomiehenä 1717
  - Joutui Turun linnaan vankeuteen Affrénin auttamisesta
  - Suru-Runot Suomalaiset (1734) kuvaus isovihan ajasta
- Antti Affrén
  - Ylistaron kappalainen
  - Vehkeili venäläisiä vastaan
  - Vangittiin tammikuussa 1718 Calamniuksen luona
  - Turun linnaan vankeuteen
  - Hirtettiin Pappisaaressa joulukuussa 1718

13

Tuonen kannel

- Sievin Jyringissä
- Vuonna 1716 kuolleiden muistoksi
- Ruuttilan kalmistoon on haudattu mm. punatautiin kuolleita venäläisiä sotilaita
  - Venäläinen armeija leiriytyi Ruuttilan pelloille, kun se palasi keväällä Kajaanin linnan piirityksestä

14

Karoliinit Norjan tuntureilla

- Karoliinien kuolonmarssi Norjan tuntureilla vuosien 1718-19 vaihteessa → 50 km matkalle kuoli 3000 sotilasta ja satoja vielä jälkikäteen
  - Erittäin huono keli, suurin osa miehistä oli kuluneessa kesävarustuksessa ilman käsineitä ja suksia
  - Ylivieskalaisia miehiä myös karoliiniarmeijan mukana
  - Suur-Ruotsin loppu
- Kalajoen komppanian 97 miestä ja 8 kuormarengistä kuoli tuntureille 53 miestä ja 4 kuormarengistä
- Pääkatselmus lokakuussa 1719: ylivieskalaisista sotilaista eron olivat jo saaneet Erkki Niemi ikänsä vuoksi, Paavo Hintsala ja rumpali Juho Kopakkala
- Tuntureille katosivat aseineen ja varusteineen ainakin Paavo Autio, Perttu Kjøppola, Niku Padinki, Jooseppi Knuutila, Antti Helala, Matti Niemelä, Jaakko Kataja, Erkki Häivälä, Jooseppi Niemi, Markus Juurikoski ja Paavo Koskela
- Antti Ojanperä kuoli 26.1.1719 "ase remmeineen ja reppu jäänyt tuntureille, vaatetus tulen turmelema, jätetty vainajalle".

15

- Hengissä selvisivät Mauno Olmala, Matti Heikkilä, Joonas Hakala, Juho Niemelä, Tuomas Ypyä ja Erkki Ägeslevä
- Miehet palasivat viimeistään vuoden 1722 alussa kotiseudulleen
- Sotilasuraa jatkoivat vielä (1720-21 pääkatselmukset):
  - Mauno Jaakonpoika Lindahl (ent. Olmala), 26-v., osasi lukea, naimaton, oli palvellut 10 vuotta
  - Matti Matinp. Gröndahl (e. Heikkilä), 52-v., osasi lukea, naimisissa, oli palvellut 9½ vuotta (ei täysin varmaa oliko Ylivieskasta)
  - Juho Juhonp. Udd (e. Niemelä), 31-v., osasi lukea, naimaton, oli palvellut 8 vuotta
  - Joonas Heikinp. Haak (e. Hakala) 27-v., osasi lukea, naimaton, oli palvellut 8 vuotta
  - Erkki Sipinp. Engman (e. Ängeslevä) 28-v., osasi lukea, naimisissa, oli palvellut 8 vuotta
  - Tuomas Pekanp. Yppig (e. Ypyä), 25-v., osasi lukea, naimisissa, oli palvellut 7½ vuotta. Komentopaikaksi tuli v. 1725 Virolahti

Pohjanmaan rykmentti oli vuodesta 1724 lähtien linnoitustöissä Haminan, Lappeenrannan ja Olavinlinnan linnoituksissa.

16

Ruotusotilaat

- Ruotujakolaitos Pohjanmaalle vasta 1733 → sotilaiden "ammattiryhmä"
- Talot ryhmiteltiin ruotuihin siten, että talojen yhteenlaskettu verotusarvo oli noin 2 manttaalia, yleensä 3-4 taloa
  - Ruodun talot saattoivat sijaita kaukana toisistaan, jopa eri kylissä
- Pohjanmaan rykmentti muodostui 8 komppaniasta, jossa jokaisessa 150 ruotua (1200 miestä)
- Vanhat sotilaat sijoitettiin uusiin ruotuihin kevättalvella 1734 ja tyhjät ruodut täytettiin uusilla sotilailla kesällä 1734
- Vanhat joukko-osastot sekoittuivat
  - Pyhäjoen komppania muodostettiin entisistä Kalajoen ja Pyhäjoen komppanioista. Miehiä lisättiin myös Siikajoen ja Kemin komppanioista
  - Lohtajan komppaniassa myös osa entisestä Kalajoen komppanian miehistöstä
- Uusia ihmisiä myös Ylivieskaan
  - Avioliitot paikallisten kanssa

17

Ylivieskan ruotusotilaat 1730-luvulla

- Ruotu 14 (*Kippola Pekka Juhonp., Kortet Niku Pekanp., Niemelä Matti Juhonp. ja Kippola Pekka*): Tuomas Erkinpoika Helman/Hällman (ent. Pycköllä), synt. n.1687-93 Pohjanmaalla, sotilaaksi 1710-14 välillä, osallistui Kaarle XII:n sotaretkelle Trondheimiin, osasi lukea. Siirrettiin tähän 1734. Sai eron täysin palvelleena 1741 ja myönnettiin sotilaseläke 1747.
- Ruotu 15 (*Niemelä Juho Pekanp., Kippola Juho Juhonp., Niemelä Jooseppi Matinp. ja Ojanperä Pekka Pekanp.*): Juho Abrahaminpoika Sund, synt. joko Savossa 1706, tai Pietarissa n. 1688. Sotilaaksi 1724 ja siirrettiin 1734 tähän ruotuun. Korpraaliksi 1741.
- Ruotu 16 (*Kopakkala Juho Juhonp., Häivälä Antti Antinp., Niemelä Antti Juhonp. ja Ojalan autiotila*): Jaakko Matinp. Hurtig (ent. Männistö) s. 1699 Ylivieska. Sotilaaksi 1725 ja siirrettiin tähän ruotuun 1734. Lähti ruotsalaisten joukko-osastojen mukana Ruotsiin, kuoli laivalla 31.8.1742.

18

- Ruotu 17 (*Häivälä Niku Nikunp., Hakala Lauri Matinp., Hintsala Perttu Pertunp., Mustapirtin autiotila*): Juho Heikinp. Rajalin, s. Savossa n. 1708, sotilaaksi 1727, siirrettiin tähän ruotuun 1734. Ero palveluksesta 1737 sairauden vuoksi.
- Ruotu 18 (*Nuorala Mikko Erkinp., Sipilä Jaakko Pertunp., Sipilä Heikki Heikinp. ja Someroja lisäksi Benjaminp.*): Olli Ollinp. Källman, s. Pohjanmaalla tai Savossa n. 1702, sotilaaksi 1727, siirrettiin tähän ruotuun 1734. Oli Helsingissä linnoitustöissä 1748-49 (veistämöllä). Kuoli Helsingissä kesällä 1749.
- Ruotu 19 (*Nisula Erkki Erkinp., Änäkkälä Jaakko Jaakonp., Kaski Juho Heikinp. ja Autio Juho Juhonp.*): Antti Fors, s. Pohjanmaalla n. 1700, sotilaaksi 1734, mutta todettiin jo 1737 sopimattomaksi palvelukseen.

19

- Ruotu 20 (*Knuutila Antti Antinp., Kontio Jaakko Laurinp. ja Männistö Juho Matinp.*): Tapani Flindthman/Strömsteen, s. Pohjanmaalla noin 1715, sotilaaksi 1734. Pääsi lomalle Savoan 1740 ja katosi matkalla.
- Ruotu 21 (*Männistö Erkki Erkinp., Olmala Heikki Matinp., Knuutila I. Niemi Pekka Heikinp. ja Perkkiö Matti Vilpunp.*): Kristian Kristianinp. Fengström/Fängström, s. n. 1714 Savossa, sotilaaksi 1734, linnoitustöissä Helsingissä 1748-51, salvosmies.
- Ruotu 22 (*Kolehmainen Jooseppi Jaakonp., Heikkilä Pekka Antinp. ja Ollila Antti Antinp.*): Johan Modig/ Sedergrén, s. Pohjanmaalla 1697 tai 1703, sotilaaksi 1726 (Modig), siirrettiin tähän ruotuun 1734 ja nimi vaihtui (komppaniassa oli toinen samanniminen), sai eron 1743.
- Ruotu 23 (*Rahkola Erkki Matinp., Rahkola Simo Jaakonp., Juurikoski Heikki Heikinp. ja Soukka Antti Antinp.*): Erkki Höökman, s. Viipurissa n. 1716, sotilaaksi 1734, Helsingissä linnoitustöissä 1748-51, kuoli 1755.

20

- Ruotu 24 (*Ollila, Juho Erkinp., Hannula Lauri Kristianinp., Helala Simo Simonp. ja Padingi Heikki Matinp.*): Nils Friman, s. Pohjanmaalla n. 1712, sotilaaksi 1734, osallistui Hattujen sotaan 1741-42, rykmentin Ruotsin-retkelle talvella 1743-44, linnoitustöissä Helsingissä 1748-51 (veistämöllä), Pommerin sodassa 1757-62 (tykistön ajomies), ero vanhuuden vuoksi 1763. Sotilaseläke myönnettiin 1766.
- Ruotu 25 (*Helala Olli Erkinp., Koskela Niku Juhonp. ja Heikki Heikinp., Ypyä Antti Antinp. ja Katajala Juho Juhonp.*): Hannu Hällström, s. Savossa n. 1714, sotilaaksi 1734.
- Ruotu 26 (*Ängeslevä Pekka Matinp., Kangas Juho Simonp., Pylväs Jooseppi Joosepinp., Kantolan autiotila ja Hannula Juho Juhonp.*): korpraali Hannu Heikinpoika Krook, s. Pohjanmaalla n. 1721, aloitti rumpalina Everstiluutnantin komppaniassa v. 1732, korpraaliksi tähän ruotuun 1734.
- Ruotu 27 (*Raudaskoski Pekka Pertunp., Alavieskasta Tanhuala Mikko Tuomaanp. ja Jutila Jaakko Jaakonp.*): Esko Pentinpoika Stålhand, s. 1707-12 Savossa, sotilaaksi 1727, siirrettiin tähän ruotuun 1734, korpraaliksi 1741.

21

Ruotutorppa

- Sotilaille asunnoksi ruodut rakensivat torpat
- Rakentaminen alkoi 1735, osa ruoduista ei ollut rakentanut torppa vuosienkaan päästä. Muutamista puuttui torppa vielä 1752.
- Jos torppa puuttui, sotilas perheineen asui ruotutalollisen luona talon ruuissa. Torpan puuttuminen voitiin korvata kerran vuodessa maksettavalla 3 kuparitaalerilla ja puuttunut peltoala 2 viljatynnyrillä tai 12 kuparitaalerilla.
- Osa sotilaista ei hyväksynyt torppaa esim. huonojen peltojen vuoksi

22

Esimerkkejä ruotutorpista v. 1752 katselmuksista

Ruotu 26, torppa ”Pirkola”

- Korpraalin torppa sijaitsi lähellä Ängeslevän taloa, kylän yhteismaalla
- Hyvin alava ja vuosittain kevättulvan vaivaama, ehdotettiin siirtoa Kankaanmäelle
- Tuvan ovesta puuttui lukko, takasta muuriraudat ja savupeltti
- Katolle piti uusia malkapuut
- Molemmat ikkunat piti kunnostaa, toisesta ikkunasta oli molemmat lasiruudut rikki
- Aitan oveen piti laittaa rautasaranat
- Navetta oli vasta korjattu ja rehulato oli kunnossa, ulkorakennusten katoille piti laittaa kunnolliset painopuut
- Juomavesi saatiin Kankaan talon kaivosta
- Peltoa oli vain puolet määräalasta, aidat olivat uudet
- Heinäniittyjä olivat raivanneet vain Kangas ja Kantola

23

Ruotu 23 torppa ”Myllylä”

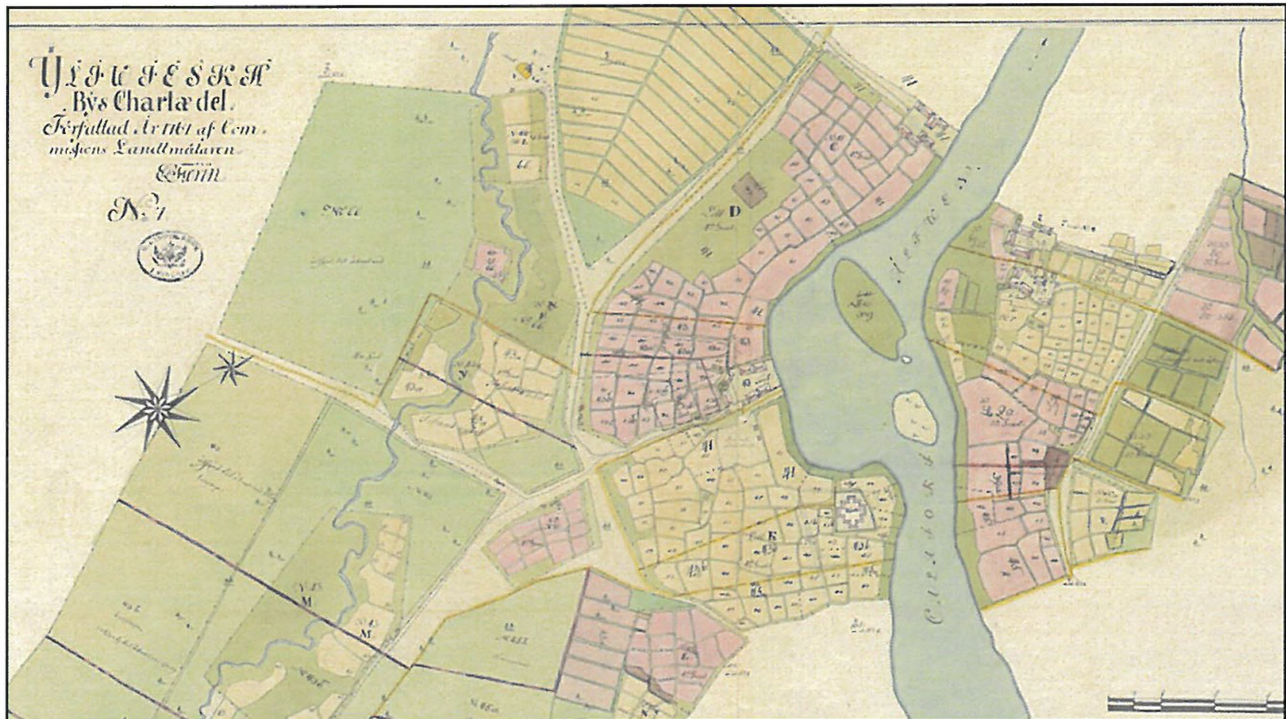
- Sijaitsi n. 500 m Ylivieskan kappelilta kylän yhteismailla
- Tupa oli laho, määrättiin rakennettavaksi uusi
- Aitan ovesta oli puunjuuresta tehdyt saranat ja ne oli vaihdettava rautaisiin
- Aitta piti kengittää ja nostaa nurkkakivien päälle ja eteen piti rakentaa kunnolliset rappuset
- Navetta oli uusi, mutta tuli myös nostaa nurkkakivien päälle
- Ladon katto piti kunnostaa
- Pellot olivat kunnossa
- Uutta ojaa piti kaivaa n. 40 m ja ojaa kunnostaa 125 m

24

Ruotu 22 torppa "Hakola"

- Sijaitsi n. 500 m Ylivieskan kappelilta kylän yhteismailla
- Sotilas Cedergren oli aloittanut 1747, mutta ei asunut vielä torpassa, vaikka se oli hyvässä kunnossa ja perustettu nurkkakivien päälle. Pohjoissivulle piti laittaa multapenkki
- Takan muuriraudat piti vaihtaa
- Ovesta oli edellinen asukas irrottanut lukon, piti laittaa uusi avaimineen
- Aitan jyväärit tarvitsivat korjausta ja oveen piti hankkia rautasaranat
- Navetta piti uusida ja lato nostaa nurkkakivien päälle
- Torpan kaivo oli romahtanut ja käyttökelvoton. Vesi haettiin vähän matkan päästä joesta
- Kolehmaisena ja Ollilan piti raivata puuttuvat pelto-osuudet, niittyjä oli tehnyt vain Antti Heikkilä
- Aidat olivat kunnossa, ojaa oli uusittava 25 m

25

26

27

*Mitä perukirjat
kertovat 1700-luvun
elämästä?*

- Tavallisen ihmisen perunkirjoituksia alettiin tehdä yleisemmin vasta 1730-lähtien ja ne yleistyivät 1750-60-luvuilla.
- Läheskään kaikille ei tehty perukirjaa eli kaluinluettelo → varattomuus
- Perukirjassa määriteltiin lasten ja lesken osuudet sekä mahdollinen lesken syytinki vanhuuden päville
- Usein tytär oli saanut oman osuutensa myötäjäisinä avioituessaan, eikä siten välttämättä perinyt enää mitään
- Perunkirjoitus saatettiin tehdä myös vasta lesken kuoltua

28

-
- Perukirjan rakenne 1700-l. on pitkälti samankaltainen kuin nykyäänkin: ensin mainitaan vainaja, perijät (leski, lapset ikäjärjestyksessä – joskus pojat ensin), tyttäreiden puoliset ja alaikäisten holhoojat ja sitten omaisuus
  - Varsinainen omaisuuden luettelo ja arviointi alkaa kiinteästä omaisuudesta, sikäli kun on verotilallisen perukirja
  - Kiinteään omaisuuteen sisällytettiin mm. asuinrakennukset, pajarakennus, eläinsuojat, pellot, niityt ja mahdolliset myllynpaikat
  - Kruununtilojen rakennuksia tai tiluksia ei arvioitu

29

-
- Irtain omaisuus lueteltiin ja arvioitiin seuraavaksi
  - Kultaa oli harvoin ja hopeaa pieniä määriä esim. ryypypikari tai pari, hopealusikka
  - Kupariesineitä oli mm. kattiloita/patoja ja viinapannu tai sen osia (milloin käytössä ja toisinaan rikottuna ja sinetöitynä viinanpolttokiellon vuoksi). Rikkinäinenkin viinapannu oli rahan arvoista tavaraa.
  - Messinkiä oli mm. hevosenkellot ja tiu'ut sekä kynttilänjalat
  - Tinasta oli halvempia ryypypikareita

30

-
- Rautaesineisiin lueteltiin tarkasti erilaiset työkalut: sepän tarvikkeet, reen jalasraudat, aurat, pyyntiraudat, porat, kairat, näverit, höylät, vasarat, sirpit, viikatteet jne.
  - Naisten käytössä olleet puiset kotitalousesineet merkittiin yleensä vain ”erilaiset kipot ja kupit”
  - Joissakin perukirjoissa on lueteltuna tiinut, vakat, soikot, irralliset pöydät, tuolit, arkut, kellot sekä hevos- ja ajotarvikkeet
  - Lasia oli mm. erikokoisia pulloja
  - Kalastusvälineisiin kuuluivat verkot, nuotat, veneet ja osuudet Kallaveneistä (kolmen tai neljän talon omistamia nk. silakkavenenitä, joita käytettiin kalanpyynnissä Kallassa)

31

-
- Kirjoista yleisimmät olivat virsikirja, raamattu ja postilla sekä muut hengelliset kirjat
  - Vaatetavara lueteltiin arvokkaimmasta halvimpaan
    - Yksi arvokkaimmista oli lammasturkki
    - Kangaslaatuina mainitaan villaa, pellavaa, puuvillaa, silkkiä, verkaa, sarkaa ja nahkaa – on raidallista, ruudullista, painettua kukallista ja flammuvärjättyä vaatekappaletta
  - Eläimistä luetellaan ensin hevoset, arvokkaimmasta orista tai ruunasta lähtien
    - Vain yhden hevosen nimi on tullut esiin ”Mustakorva”

32

-
- Lehmät lueteltiin myös arvokkaimmasta, ehkä parhaiten lypsävästä, lähtien
    - Niminä mm.: Laukkanen, Tisto, Perjo, Raitikki, Lohikki, Heimari, Papunen, Kirjakaula, Tähdikki, Myötikki ja Emäkuvanen
  - Harvemmin eteen tulleita esineitä ovat mm. silmälasit, viulu, jalka- eli varsijousi
  - Viimeisenä lueteltiin velat
    - Velka saattoi olla huomattava, jopa satoja taalereita tai koko irtaimen omaisuuden arvon ylittävä summa
    - Tärkeää oli se mitä jäi velkojen jälkeen ja miten velkaisen talon elinkelpoisuus turvattiin perinnönjaon yhteydessä, jätetäänkö perinnönjako suorittamatta

33

-
- Juurikoskella oli 1750 neljä tupaa, vanha aitta, ns. kesätalo, vanha navetta, pieni lampola, vanha talli ja heinälato. Muita rakennuksia oli vanha saunatupa, kaksi vanhaa vilja-aittaa, riihi, kaksi muuta riihtä kauempana
  - ½ osuus myllystä Juurikoskessa
  - Eläimiä oli ruuna ja tamma, kolme lehmää, kolme hiehoa, sonni ja kaksi vasikkaa

34

Väkiluku kasvaa

Vuosi	Väkiluku
1690	Noin 500
1720	Noin 388
1750	648
1775	1031
1805	1928
1830	2680
1860	3799

Välikylä siirtyi 1800-l. alussa Nivalaan, ja vaikutti Ylivieskan väkilukuun.

35

- Isovihan jälkeen jälleenrakennuskausi, uusia tiloja ei perustettu
- 1750-l. uudisasutuksen ja tilojen lohkomisen aika
- Kruunu alkoi suosia uudisasutusta mm. väkiluvun lisäämiseksi
- Perintö- ja kruununtiloja voitiin jakaa kuuteen, kahdeksaan tai useampaan osaan
- Perintötilan maille perustettuja torppia ei laitettu verolle ja kruununtiloille annettiin oikeus torppien perustamiseen
- 1770 sallittiin kruununtilojen perustaminen jakamattomille maille
- Isojako alulle 1770-luvulla, vaikutti suotuisasti uudisasutukseen ja asutuksen leviämiseen

36

- Asutuksen laajentamisen tavat:
  - Vanhojen tilojen halkominen → 1850-l. loppuun mennessä 117 uutta tilaa
  - Kruunu-uudistilojen perustaminen → 132 uutta tilaa
  - Torppien perustaminen → 1860 mennessä vain 27 torppaa
- Ylivieskan taloluku vuonna 1860 oli yhteensä 302 taloa, reilussa vuosisadassa kuusinkertaistunut
  - Taloluku kasvoi nopeammin kuin muualla Suomessa, tilaa uudisraivaukseen ja halukkaita uudisraivaajia löytyi

37

Terva, sahat ja mylllyt

- Tervanpoltto yleistyi 1600-luvulta lähtien ja oli yksi tärkeä elinkeino koko 1700-luvun aina 1800-luvun alkuun
- Isovihan jälkeen tervanpoltto oli talonpojille keino saada lisää rahaa mm. velkojen maksuun, karjaan, siemenviljaan ym.
  - Kesti kauan saada metsittyneet niityt ja pellot tuottaviksi
- 1700-luvun puoliväliin tultaessa tervan kysyntä ja hinta laski voimakkaasti
- Vei tukkimetsää → rakennuspuiden tuonti Kalajoen latvajuoksulta
  - Pitäjän yhteiset metsät kaadettiin tervanpolttoon
  - Metsäpalot → v. 1730 "palokesä" poltti useat metsät Pohjois-Suomessa
- Voimistunut maatalous ja isojako vaikuttivat supistavasti tervantuotantoon maailman markkinoiden lisäksi

38

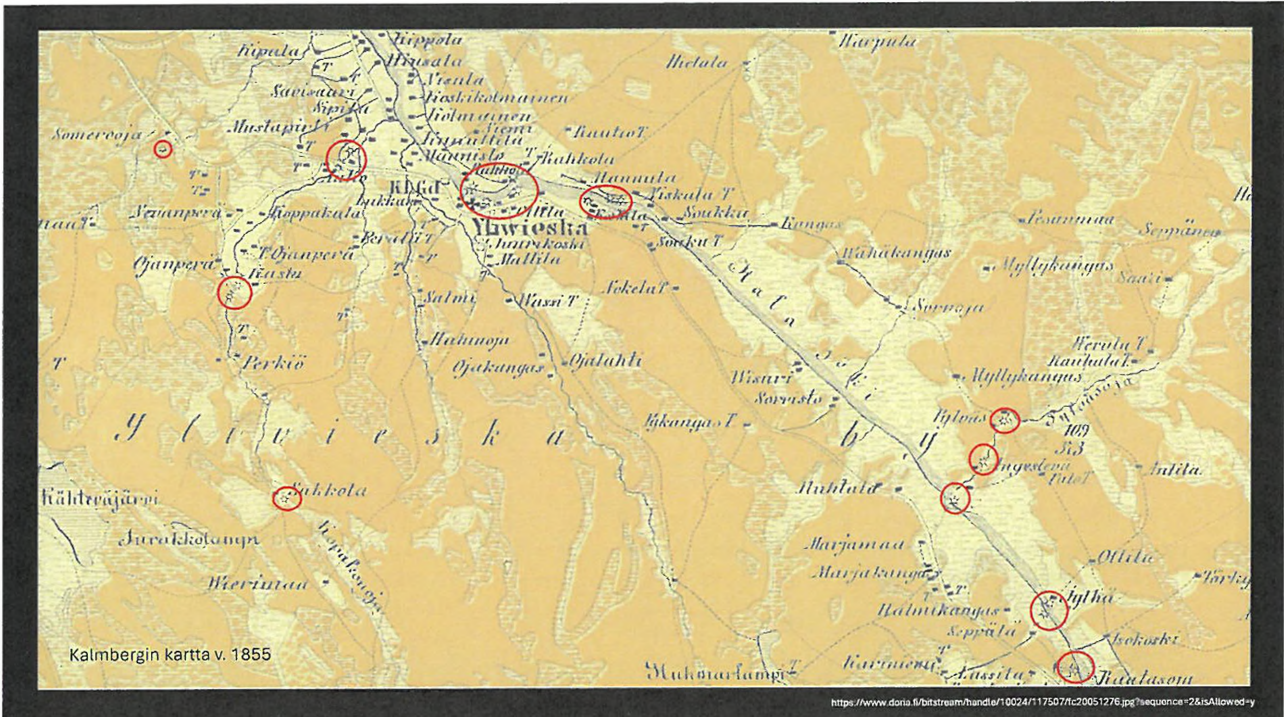
- Salpietarin keitto yleistyi 1760-l.,
  - v. 1788 Ylivieskassa 6 salpietarilatoa
- Sahat Kalajoen varteen: 1760-l. Hannunkoskeen ja Jylhäkoskeen
  - Enemmän sahateollisuutta 1800-luvun lopulta lähtien
- Myllyjä on ollut joen varrella ainakin 1700-luvun alkupuolelta lähtien
- Isovihan jälkeisissä talokatselmuksissa (1722-23) mainitaan mm. leski Liisa Kortetin omistavan ½ myllystä, Antti Niemelällä oli 1/3 myllyosuudesta ja Yrjö Helala omisti ¼ Juurikosken myllystä
- Enimmillään joenvarrella myllyjä oli 1800-luvun alussa, peräti 37
- Yleensä jauhatus vain kotitarpeiksi
  - Myös akanat ja kaurat hienonnettiin (tamppimyllyt)
- Myllyjen toiminta riippuvainen joen vesimäärästä – Kalajoki on ollut aina juoksultaan ”arvaamaton”

39

kuva: Asta Väliopassi

40

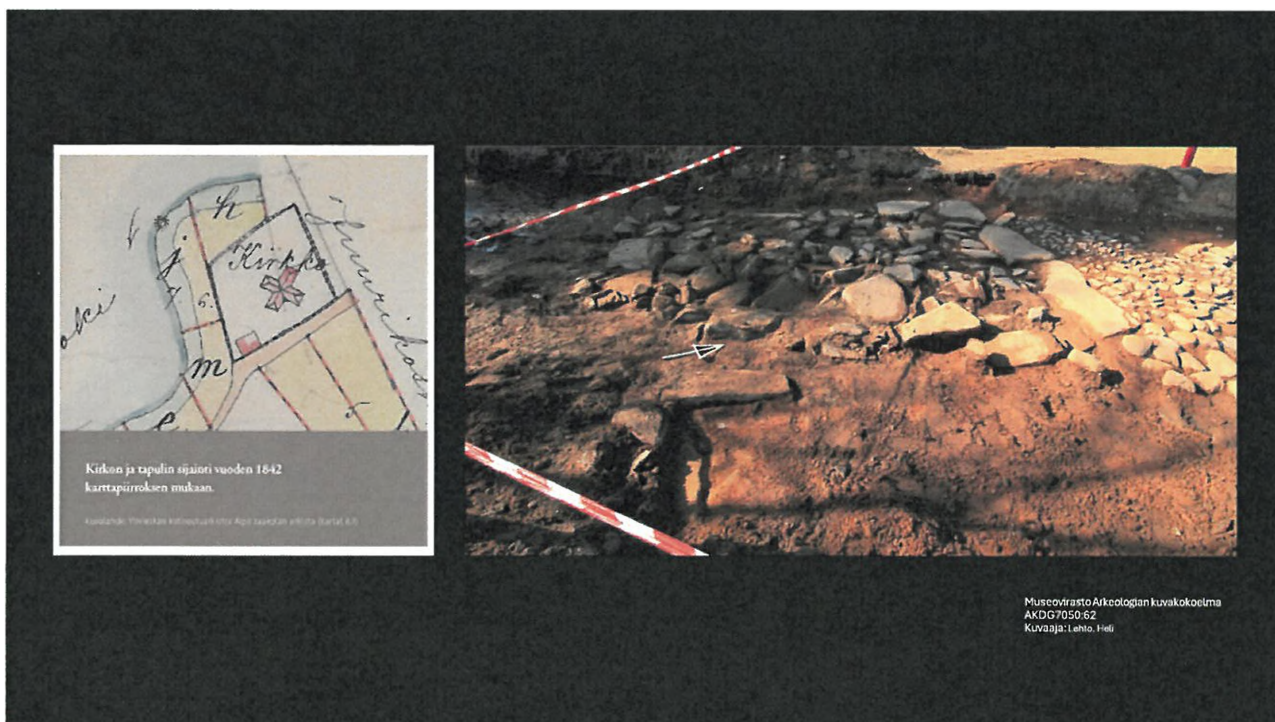

41

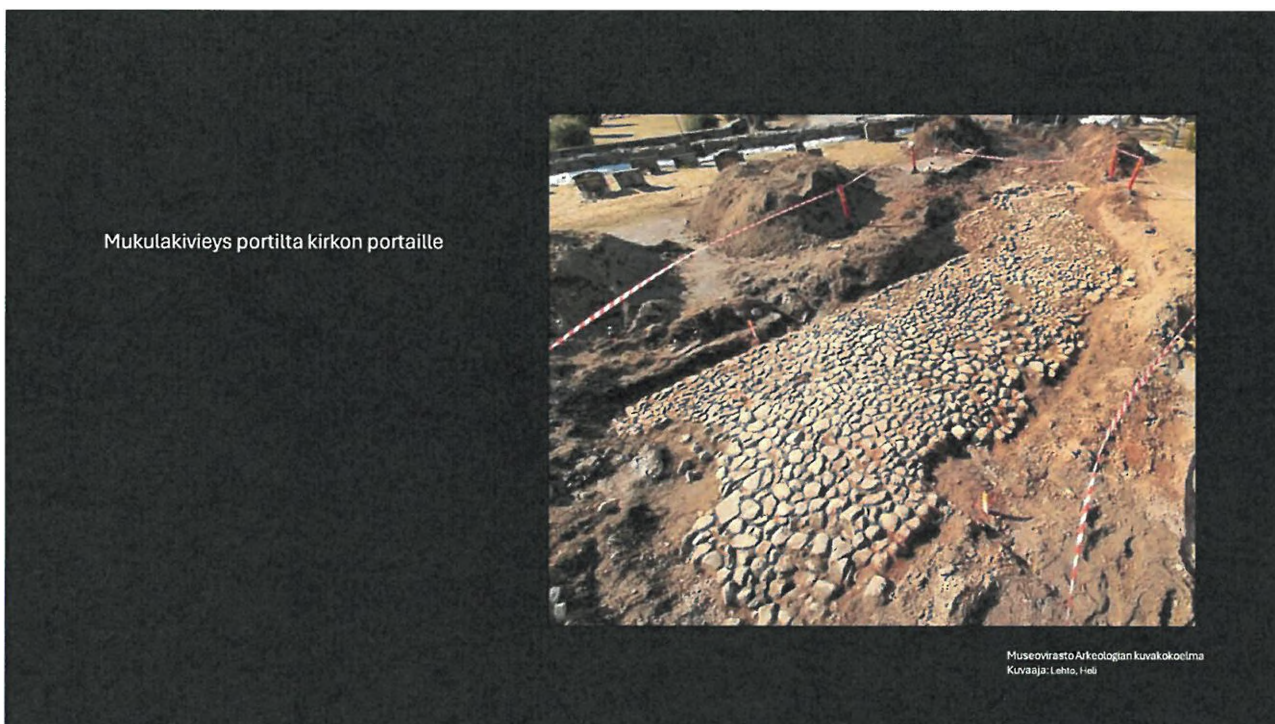
Uusi kirkko

- Ensimmäinen kirkko huonossa kunnossa ja ahdas jo 1744 - kellotorninkin pelättiin kaatuvan
- Useat perättäiset katovuodet ja pikkuvihan aika olivat rasittaneet väestöä, eikä varoja ollut suuriin korjauksiin
- Turun hiippakunnan kolehdit tukemaan korjauksia
- Varoista osan vei kellotapulien rakentaminen (valmistui 1746) – kirkonkellot sijoitettiin sinne

42

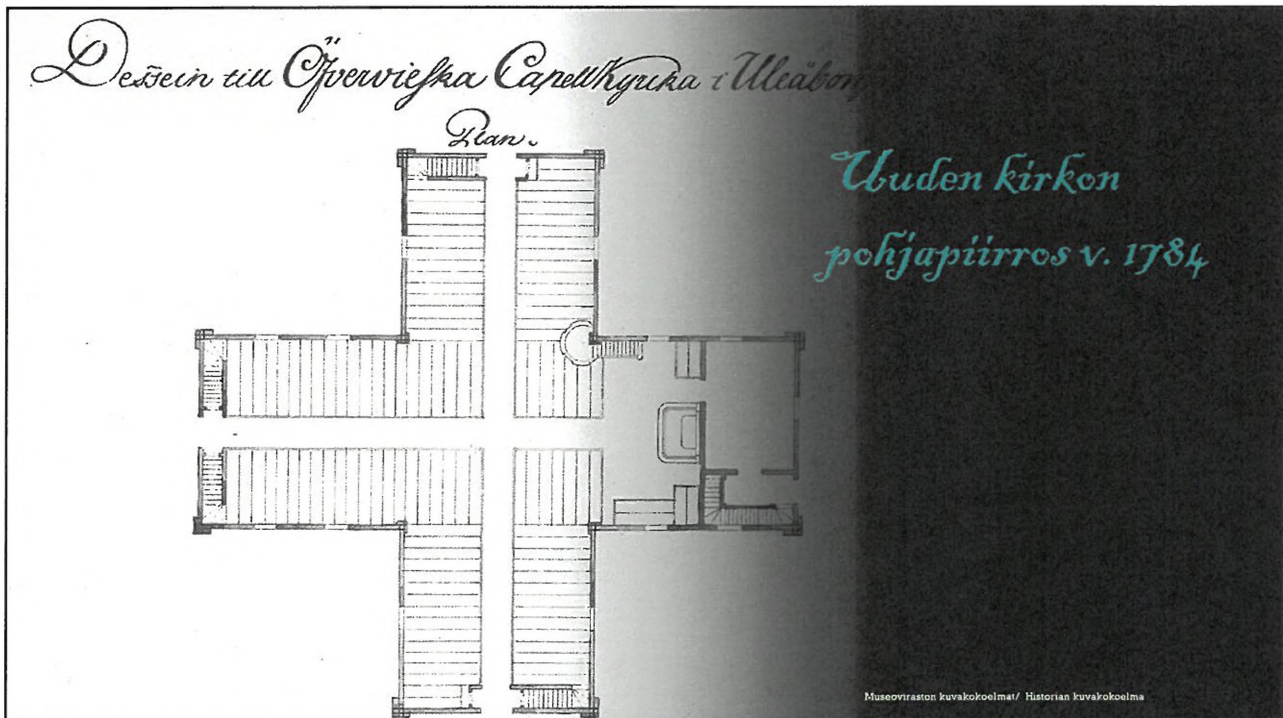
43

44

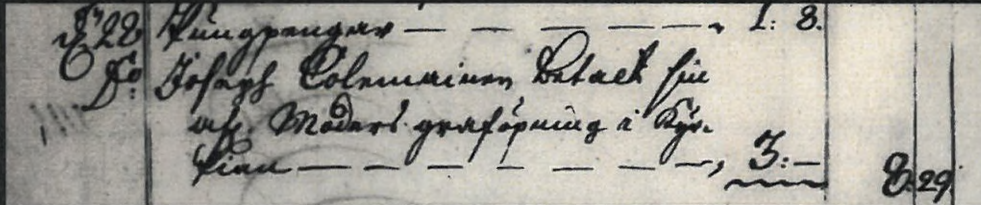
- Piispantarkastuksessa maaliskuussa 1781 Erkki Nisula ja Erkki Rahkola esittivät ylivieskalaisten puolesta, että saataisiin rakentaa uusi kirkko
- Kuninkaalta lupa uudelle kirkolle ja piirustusten hyväksyminen 1784. Tarvikkeiden hankinta talvella 1785 ja rakentamisen aloitus saman vuoden keväällä. Kirkko valmistui 1786.
  - Uusi kirkko sijaitsi suunnilleen samalla paikalla kuin vanhakin
  - Suunnittelijana ylivieskalainen Pekka Raudaskoski
  - Intendenttikonttorissa useita muutoksia piirustuksiin
- Kirkon alle hautaaminen oli lopetettava uudessa kirkossa
- Kirkon seinät, katto ja kattoholvi olivat alkujaan maalaamattomat, ovet ja ikkunapuitteet olivat keltaiset ja penkit siniset
- Sakastin alla oli viinikellari
- Altaritaulu Thomas Kiempen maalaama (taivaaseen astuminen, ristiinnaulitseminen ja Pyhä ehtoollinen), kirkkosalissa oli muitakin maalauksia

45

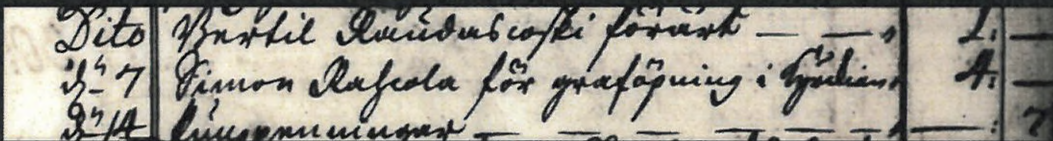

46

Tilikirjoihin merkittyjä maksuja hautojen avaamisesta kirkkoon

Joseph Cotemainen betalt sin afl. Moders graföpfung i Kyrkian

Simon Rahcola för graföpfung i Kyrkian

47

Herätysliikkeet

- 1700-luvun uskonnolliset liikkeet eivät vielä juurikaan koskettaneet Ylivieskan aluetta
- 1830-luvulta lähtien Kalajokilaakson alue merkittävä herännäisyyden keskipiste
  - Joonas Lagus ja Niilo Kustaa Malmberg
  - Savon ja Pohjanmaan herännäisyyden yhtyminen 1834 (Paavo Ruotsalainen)
- Raudaskylän Opisto 1924
- 1870-luvulla laestadiolaisuuden läpimurto Kalajokivarrella

48

- Peruna 1720-l. lopulla Suomeen, yleistyi vasta vuosisadan lopulla ja korvasi vähitellen nauriin
  - Pommerin sodasta (1757-62) tuotiin perunaa
- 1731 määrättiin paloviina-aksiisi eli vero viinan kotipoltosta
- 1734 yleinen laki, joka on osin edelleen voimassa Suomessa
- 1741-43 Pikkuviha eli Hattujen sota Ruotsin ja Venäjän välillä, Suomi venäläisten miehittämänä 1742-43, Turun rauha 1743
- 1753 Gregoriaaninen kalenteri käyttöön Ruotsi-Suomessa: 17.2. seurasi suoraan 1.3.
- Kahvi Suomeen 1700-l. alussa ja yleistyi hitaasti. Kahvikiellet 1756-1761, 1766-1770, 1794-1796 ja 1799-1802
- Isojakoasetus 1775, isojako jatkui 1920-luvulle asti

49

Suomen sota

1808-1809

- Taustalla suurvaltojen suhteet: Ranska suostui Venäjän suunnittelemaan Suomen valloitukseen ja sen myötä pakottaisi Ruotsin mukaan kauppasaartoon, jolla Ranska vahvistaisi asemaansa Britanniaa vastaan
- Aluksi ei ollut tarkoitus liittää Suomi osaksi Venäjää, miehitys lopetettaisiin kauppasaarron toteuduttua
- Pian sodan alettua päätös Suomen tulevaisuudesta lukittiin
  - Pietari oli lähellä Ruotsin itärajaa, joka kulki v. 1743 jälkeen Kymenlaaksossa
  - Suomenlahden merenkulku
- Aleksanteri I:n manifesti 17.6.1808: Suomen liittäminen Venäjään ja luvattiin pitää voimassa suomalaiset lait ja oikeudet
- Haminan rauha 17.9.1809
- Porvoon valtiopäivät 1809: säädetyt vanhoivat uskollisuutta uudelle hallitsijalle ja keisari antoi Suomelle autonomian
- Suomen suuriruhtinaskunta 1809-1917

50

- 1816 keisarillinen Senaatti maan yleisen hallinnon hoitajaksi
- 1848 häpeärangaistukset poistettiin kirkollisesta rangaistuskäytännöstä
- 1854 ruotuväki- eli tarkk'ampujapataljoonat perustettiin
- 1854-55 Krimin eli Oolannin sota
- 1856 Suomen ensimmäiset postimerkit
- 1857 sallittiin höyrysafojen perustaminen
- 1858 oikeanpuoleinen liikenne käyttöön
- 1825-1855 Nikolai I Suomen suurruhtinaana
- 1855-1881 Aleksanteri II Suomen suurruhtinaana

51

- 1809-1860 rahoina käytettiin Ruotsin riikintaaleria ja Venäjän ruplaa
- Suomen pankki 1811 *Waihetus-Laina ja Depositioni-Contori Suomen Suuren-Ruhtinanmaassa*
- Rahauudistus 1840 → ruplasta ainoa laillinen maksuväline
- Markka käyttöön 1860

52